

СОЮЗ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ МОЛОДІ як співзасновник Організації українських націоналістів

Прогулянка студентів з Праги до Черношиць влітку 1927 р., на конференцію
Групи Української Національної Молоді.
Зліва направо: Стецюкова,, Стефа Лозинська, Андрій Токарчук, Іван Гижя,
Осип Бойдуник, Снігурович, Вец

СОЮЗ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ МОЛОДІ (СУНМ) – нелегальна націоналістична молодіжна організація, яка виникла на початку 1926 року в Західній Україні внаслідок об'єднання Студентських громад і Групи української державницької молоді. У 1926-1928 роках головою організації та редактором (1927-1928) її органу «Смолоскипи» був **О. Бондарович**, згодом - **Б. Кравців**. Крім ідеологічної роботи, СУНМ брав участь у політичних акціях, зміцнив зв'язки з Українською військовою організацією (УВО), що спричинило масові арешти й спроби погромів з боку польських властей. У 1929 році Союз став співзасновником Організації українських націоналістів (ОУН).

СУНМ складався із груп – територіальних або станових. Групи поділялися на «звена». Провід груп складався з референтів, відповідальних за різні сектори. Кількість груп та їхніх членів у різний час змінювалася. У 1929 році СУНМ складався із 2-х студентських, 4-х середньошкільних, 3-х селянських, 2-х робітничих груп.

ОУН формально почала існувати взимку 1929 року: в установчих зборах у Відні взяли участь представники чотирьох організацій: емігрантських Легії Українських Націоналістів, Групи Української Національної Молоді, Союзу Українських Націоналістів у Німеччині та діючого на території західноукраїнських земель СУНМ.

Учасники I Великого Збору (Конгресу) у Відні, який став початком Організації Українських Націоналістів

Створення націоналістичного напрямку в українській політиці міжвоєнного періоду неможливо уявити без **Української Військової Організації**, яка розгорнула опір окупаційним режимам на українській території. Однак УВО – це по суті армія в підпільних умовах, яка мала в своїх лавах людей з різним світоглядом, різними політичними та ідеологічними симпатіями

та переконаннями. Були там соціалісти, соціал-демократи, націонал-демократи та інші.

Впродовж першої половини 20-х років під впливом діяльності **Дмитра Донцова**, власної ініціативи окремих осіб та груп студентства, колишніх військових, членів підпілля відбувався активний процес творення націоналістичної ідеології, яка в стратегії і тактиці суттєво відрізнялася від ідей тогочасних політичних утворень. Керівництво УВО постало перед проблемою політичного проводу. Оскільки жоден з тогочасних діячів на думку підпільників не підходив на цю роль, розпочався тривалий процес творення власної політичної структури, якою у 1929 році стала ОУН.

Дмитро Донцов і Олена Теліга.
Перший став гуру бандерівців, друга – канонізована мельниковцями

Протягом 20-х років відбувається поступове укрупнення розкиданих по світу осередків: у Чехословаччині у 1925 році створено Легію Українських Націоналістів та у 1926 – Союз Української Націоналістичної Молоді в Галичині. Ці дві організації відіграли одну з ключових ролей у творенні єдиної ОУН, враховуючи те, що УВО, як структура військова, формально участі в Конгресі Українських Націоналістів не брала.

Про історію СУНМ відомо не багато. Архіву організації немає, а спогади чи публікації, особливо в умовах польської цензури, не можуть бути точним джерелом інформації та не розкривають багатьох деталей.

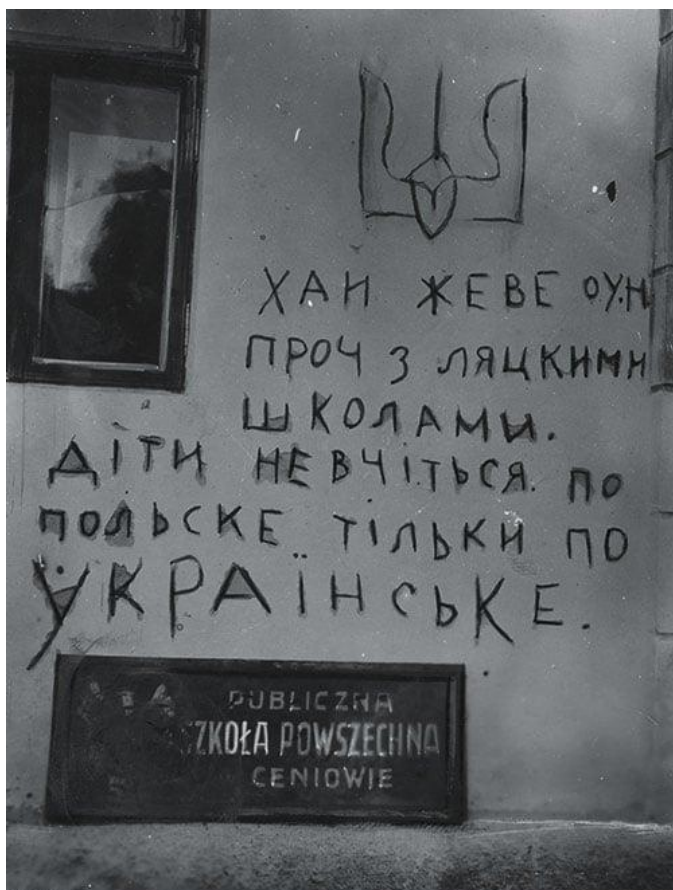
Богдан Кравців

Перші націоналістичні осередки в середовищі української молоді Галичини виникли серед студентства Українського таємного університету у Львові та учнів українських гімназій. Ці осередки оформились у ще менш знані та досліджені **Групу Української Державницької Молоді (ГУДМ)** та **Організацію Вищих Кляс Українських Гімназій (ОВКУГ)**. До першої належали такі постаті як Богдан Кравців, Юліан Вассиян, Іван Габрусевич, Степан Охримович, до другої – Степан Бандера, Олекса Гасин, Богдан Кордюк, Зенон Коссак, Степан Ленкавський, Богдан Підгайний, Роман Шухевич та ін.

Діяльність організацій зосереджувалась переважно на бойкотуванні польських навчальних закладів, колаборантів, проведенні таємних заборонених відзначень, зборі грошей на підтримку таємного університету та підпілля, розповсюдженні революційних листівок.

Степан Ленкавський

«Шкільна» акція ОУН, перша половина 1930-х, с. Ценів, Тернопільщина. ОУН у краї очолили колишні члени шкільних таємних гуртків, які не забували здійснювати пропагандистські акції, спрямовані на школярів

У 1926 році за ініціативи представників ГУДМ відбулося об'єднання, внаслідок якого постав **Союз Української Націоналістичної Молоді**. Крім цих двох організацій до Союзу вступили окремі групи представників повітових осередків Української Студентської Громади. Керівником організації став **Осип Бондарович**, до проводу також належали С. Охримович, Б. Кравців, І. Габрусевич, М. Демкович-Добрянський та С. Ленкавський.

Союз суттєво активізував діяльність серед студентства та гімназистів, залучаючи до виховної та революційної роботи щоразу більшу кількість людей. Це виявилось у масовому бойкоті польських державних свят в навчальних закладах, урочисте проведення національних святкувань, впровадження культу героїв Крут, боїв на Маківці, панахид по загиблим українським воїнам та членам підпілля.

Академічний дім по вул. Супінського, 17 (нині вул. Коцюбинського, 21)

Керівництво організації активно співпрацювало з УВО, а деякі провідні діячі були повноцінними членами підпілля. Вершиною цієї співпраці була масова українська демонстрація у десяту річницю [Листопадового зриву](#) 1 листопада 1928 року у Львові. Напередодні святкувань члени Союзу та УВО розгорнули національні прапори на Високому Замку, будівлях

головного залізничного вокзалу та львівського університету. На соборі св. Юра було вивішено прапор УВО. Сформована демонстрація, яка прямувала в центр міста, була атакована відділами кінної поліції. Під час сутичок з боку демонстрантів пролунали постріли. У відповідь по місту пройшла хвиля погромів українських культурних та економічних установ. Студенти стримували штурм Академічного дому, забарикадувавшись всередині. Події 1 листопада сприяли консолідації українського населення Львова.

Видавнича діяльність Союзу: першою її пробувала організувати ОВКУГ, нелегально друкуючи «**Метеор**». Після об'єднання налагоджено видання легального журналу «**Смолоскипи**» та підпільного журналу «**Юнак**» у 1928 році.

У 1928 році всередині організації почався конфлікт, який мав вплив на об'єднавчі процеси націоналістів загалом. Йдеться про спробу підпорядкувати Союз найвпливовішій політичній партії: **Українському Національно-Демократичному Об'єднанню**. Як вже зазначалося, до УВО належали люди з різними політичними поглядами, зокрема частина з них належала до керівного складу УНДО.

Дмитро Паліїв

Наприклад, відомий громадський діяч **Дмитро Паліїв** у 1928 році був політичним референтом Крайової команди УВО та членом Центрального комітету УНДО, депутатом польського парламенту. Партійне керівництво не могло не звернути уваги на зростання впливів Союзу і розпочало робити заходи щодо перетворення організації на молодіжне крило партії. Речником цієї ідеї, за підтримки Д. Паліїва, став голова Союзу та редактор журналу «Смолоскипи» Осип Бондарович. За винятком Михайла Демковича-Добрянського, решта проводу на найвпливовіші активісти Союзу були категоричними противниками цієї перспективи. Для більшості молоді сам факт легальної діяльності в умовах окупації, співпраця з польською владою були неприпустимими. Внаслідок конфлікту О. Бондарович та М. Демкович-Добрянський вийшли з Союзу, а наступним головою став Богдан Кравців.

До управи увійшли Богдан Кордюк, Михайло Турчманович та Зенон Коссак.

Керівник підпілля та майбутній голова ОУН **Євген Коновалець** був надзвичайно тверезомислячою людиною. В його листуванні з найближчими соратниками підкреслено уважне ставлення до думок крайовиків. На його переконання, без розгорнутих міцних структур на Батьківщині ОУН перетвориться на чергову еміграційну групу, вплив якої буде поширюватися на кількох квадратних метрах власного офісу. Є. Коновалець намагався

Євген Коновалець

підтримувати якомога тісніші контакти з підпіллям на рідних землях, наголошував на їх необхідності, розумів, що як би людина не намагалася, як би ретельно не вивчала всю українську пресу, все одно емігрант з часом втрачає розуміння реальності життя «вдома», а нехтувати думкою тих, хто йде на смерть та отримує тривалі тюремні строки, неприпустимо.

Спроба УНДО підпорядкувати СУНМ та спротив провідного активу були ще одним аргументом, щоб відмежуватися від легальних політичних партій. Відомо, що на установчих зборах ОУН планувалася присутність О. Бондаровича, Д. Паліїва, М. Рудницької та інших представників легального сектору. І невідомо, як би повернувся Конгрес, якби у ньому брали участь українські депутати польського сейму, які, без сумніву, належали до «важкої артилерії» тогочасного суспільства.

Незважаючи на довгий шлях, складні переговори, зовнішні впливи у ніч з 2-го на 3-тє лютого 1929 року було прийнято рішення про створення єдиної Організації

Українських Націоналістів, було стверджено її відмежування від партій. Представники СУНМ Степан Ленкавський та Степан Охримович відіграли важливу роль на зборах, так само як свою роль в цій історії відграв загалом Союз Української Націоналістичної Молоді.

Довгі роки могила Євгена Коновальця в Роттердамі була місцем, де вожді ОУН(б) і ОУН (м) зустрічались у спільній справі. На фото: Ярослав Стецько, Степан Ленкавський, Степан Бандера, Андрій Мельник та їхні соратники

Спілка незалежної української молоді: відродження боротьби

В останні роки існування СРСР СНУМ стане однією з найактивніших та найчисельніших українських молодіжних організацій. Наприкінці 1980-х стихійно виникають організації, опозиційно налаштовані до тогочасного радянського ладу. Однією з перших і найбільшою є **Українська Гельсінська спілка (УГС)**, заснована 7 липня 1988 року на 50-тисячному мітингу у Львові, популярності якій сприяла поява яскравих лідерів-дисидентів. Так, Головою виконкому обирають **В'ячеслава Чорновола**, а керівником – **Левка Лук'яненка**, який у цей момент ще перебуває на засланні.

Одна з велелюдних акцій кінця 1980-х років. На одному з таких мітингів, 7 липня 1988 року, у Львові було проголошено створення Української Гельсінської спілки

Організація побудована на федеративній основі, об'єднуючи різноманітні регіональні структури. При них діють молодіжні секції. У червні-липні 1989-го в середовищі **Харківської УГС** засновано **Спілку української молоді (СУМ)**. *«Платформою нашої діяльності залишаються принципи та ідеали СУМ двадцятих років»*, - згадано у відозві ініціативного комітету. Тут же буде звернення до еміграційного СУМу з проханням посприяти літературою, символікою та контактами.

Харківський почин підхопила молодь **Львівщини**. Для установчого зібрання обрали гору Маківку, де у травні 1915 року відбулися бої між російським військом та Українськими січовими стрільцями. Так **19 серпня 1989 року** було засновано **Спілку незалежної української молоді (СНУМ)**, ініціатором якої був лідер УГС **В'ячеслав Чорновіл**. Основними напрямками діяльності задекларували політичний, культурно-освітній та спортивний. У статут без двозначностей внесли норму: *«Комуністи та комсомольці членами СНУМу бути не можуть»*. Програма і статут молодіжної організації розроблені на основі декларативних документів УГС, програми СУМ. Фіксуються спроби лідерів СНУМу встановити контакт з молодіжними націоналістичними угрупованнями на Заході.

19 серпня 1989 року, гора Маківка – момент заснування СНУМу
(співголова СНУМу) вперше оголосить про створення спілки публічно.

Членами СНУМу могла стати молода людина від 15 років, а щоби створити осередок – достатньо було 3-х осіб. Основними напрямками діяльності задекларували політичний, культурно-освітній та спортивний.

23 серпня 1989-го на мітингу, присвяченому 50-літтю пакту Ріббентропа-Молотова, **Олег Вітович**

Звісно, у такий спосіб зупинити розвиток СНУМу було нереально. Львівщина покривається мережею осередків. Молодь нищить піонерські галстуки, комсомольські квитки, пам'ятники Леніну – взагалі всю комуністичну символіку, що було досить ризиковано – за це передбачалася кримінальна відповідальність. Але офіційні органи вже значно відставатимуть від подій.

Спілка виходить за межі Львівщини, і в різних регіонах з'являються подібні структури під назвами СНУМу чи СУМу. У **Києві** СНУМ формально заснований у вересні 1989 року, а вже в жовтні членство проведе п'ятитисячну акцію встановлення хреста на місці поховань Січових стрільців на Замковій горі.

У **Тернополі** установчий збір відбувається 27 жовтня 1989-го.

Акції СНУМу проводились на регулярній основі, але справді масова ескалація почалася напередодні 23 лютого 1990-го. Спочатку у Львові створили «ініціативний комітет по організації збройних сил України» та вимагали

запровадження у війську клятви на вірність українському народу. Далі – пікетами оточили військові комісаріати. Згідно зі звітом КДБ у день Радянської Армії лише у Львові та Дрогобичі в акціях СНУМу взяло участь понад 10 тисяч осіб. А до стеження за СНУМом кадебісти долучили навіть військову контррозвідку.

Чергові скоординовані акції СНУМу пройшли по різних містах України 22 квітня 1990-го – в день народження Леніна. Новим, що відзначало КДБ, була **масова участь школярів**. Від серпня 1989 року й до травня 1990-го СНУМ провів 27 масових акцій, з них 23 заборонені владою. Участь в цих акціях взяло понад 64 000 осіб. Спілка налічувала 18 обласних організацій та понад тисячу членів. У Литві друкувалися кілька періодичних СНУМівських видань. Весною 1990 року різні крайові організації СНУМу координують спільні акції щодо бойкоту весняного призову в Збройні сили СРСР, частина активістів стає депутатами місцевих рад, а **Ігор Деркач** (співголова СНУМу) – Верховної Ради.

Настав час об'єднати організацію в єдину всеукраїнську структуру, тим більше, що у квітні 1990 року УГС трансформувалася в Українську республіканську партію (УРП). 26-27 травня 220 делегатів із 19 областей з'їхалися до Івано-Франківська на Великий збір СНУМу. На сцені, за президією, висіли великі портрети Петлюри, Коновальця, Бандери та Шухевича, на балконі – червоно-чорний прапор, а у виступі Ігоря Деркача неодноразово лунало, що СНУМ виховує «патріотів-націоналістів», а сама структура є «правою націоналістичною організацією».

Це контрастувало з позицією старших товаришів УРП. **Левко Лук'яненко** намагався достукатися до молоді, спростовуючи “бандерівське походження”

червоно-чорного прапора, прямо закликавши відмовитися від бандерівської ідеології й стати партнером УРП:

Юнацтво СУМ в Америці бере участь в протестній акції вимагаючи свободу Левку Лук'яненку, початок 1980-х.

«Досі Українська Республіканська Партія, яка раніше називалася Українською Гельсінською Спілкою, була в надзвичайно тісному зв'язку зі СНУМом. Ми дивилися на вас як на частину нашої партії, як на нас самих. Ми не хочемо нав'язувати свою волю, але ми були б дуже задоволені, якби ви розглядали нас як частину самих себе. Щоби ми були просто дві організації на єдиній Україні. На сьогоднішній день є єдина серйозна опозиційна партія, яка стоїть в опозиції до Комуністичної партії – це Українська Республіканська Партія. Ми хотіли би, щоб ви, СНУМ, став такою ж серйозною опозиційною організацією молоді. І я дуже хотів би, щоб ми діяли як єдине тіло, бо в такому разі ми могли б об'єднати і старших людей і молодь в єдиній нашій боротьбі за демократизацію і свободу України. Отже ж, якщо би ви погодилися з цим, то мусіли б стати на ширшу ідейну основу, а не тільки основу бандерівців ...»

Та молодь була значно радикальнішою за своїх старших товаришів. Делегати не лише не дослухалися до голосу лідера УРП, але частина з них проголосила створення «націоналістичної фракції в СНУМі», згодом ця частина Спілки стане фундаментом **УНА-УНСО**.

Безпосередні зв'язки з бандерівцями чи еміграційним СУМом буде налагоджено дещо пізніше. У серпні 1990 року в Білому Борі в Польщі відбувалася Світова конференція українських молодіжних організацій (СКУМО), де й перетнулися члени **СНУМу** та **СУМу**. Ідеологічно ці організації були дуже близькими, проте в СУМі акцент спрямований був на громадсько-організаційному аспекті, а в СНУМі – на політичному. Одним із результатів СКУМО стало рішення провести ще одну конференцію, яка мала відбутися в серпні 1991-го, де б постало питання **об'єднання** СУМу і СНУМу. За підготовкою до неї слідкуватиме КДБ, який у звітах звертав увагу на особливе зацікавлення діаспорного СУМу структурою СНУМу.

Та події в Україні відбувалися в надзвичайному темпі. Проголошення незалежності 24 серпня 1991-го стало великою несподіванкою і для членства СНУМу. Молодь ще візьме участь у пропагандистських акціях на Сході, пов'язаних із референдумом 1 грудня, але для багатьох це будуть останні організаційні заходи, бо СНУМ створювали для боротьби за незалежну Україну і це завдання було виконане. Виникла потреба боротися не «проти» чогось (в даному випадку – проти Російської імперії), а «за» щось – за розбудову Української держави.

На II Великому Зборі СНУМу, що відбувся 14-15 грудня 1991 року організація змінює назву на «Спілка української молоді», а в статуті йдеться про національно-виховне спрямування Спілки. Пройде ще чотири роки, коли вона стане повноцінною частиною світового СУМу.

Київський осередок СУМ в Україні

Виставку підготовлено за матеріалами:

До питання про ідеологію Організації українських націоналістів
<https://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/16/55531/>

Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: "Наукова думка", 2021. – 773 с.

Липовецький Святослав Без комуністів і комсомольців. Як заснували Спілку незалежної української молоді.
<https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/08/19/156101/>

Липовецький Святослав Чин молодих <https://tyzhden.ua/chyn-molodykh/>

Острич Ярослав Роль Союзу Української Націоналістичної Молоді в створенні ОУН. <https://ukrnationalism.com/history/1820-rol-soiuzu-ukrainskoi-natsionalistychnoi-molodi-v-stvorenni-oun.html>